

ANV SANTVOORDE

Weidevogelinventarisatie van de weilanden tussen Den Haag, Katwijk en Leiden
In opdracht van de ANV Santvoorde

2013

Natuuronderzoeksbureau Remeeus

Adri Remeeus

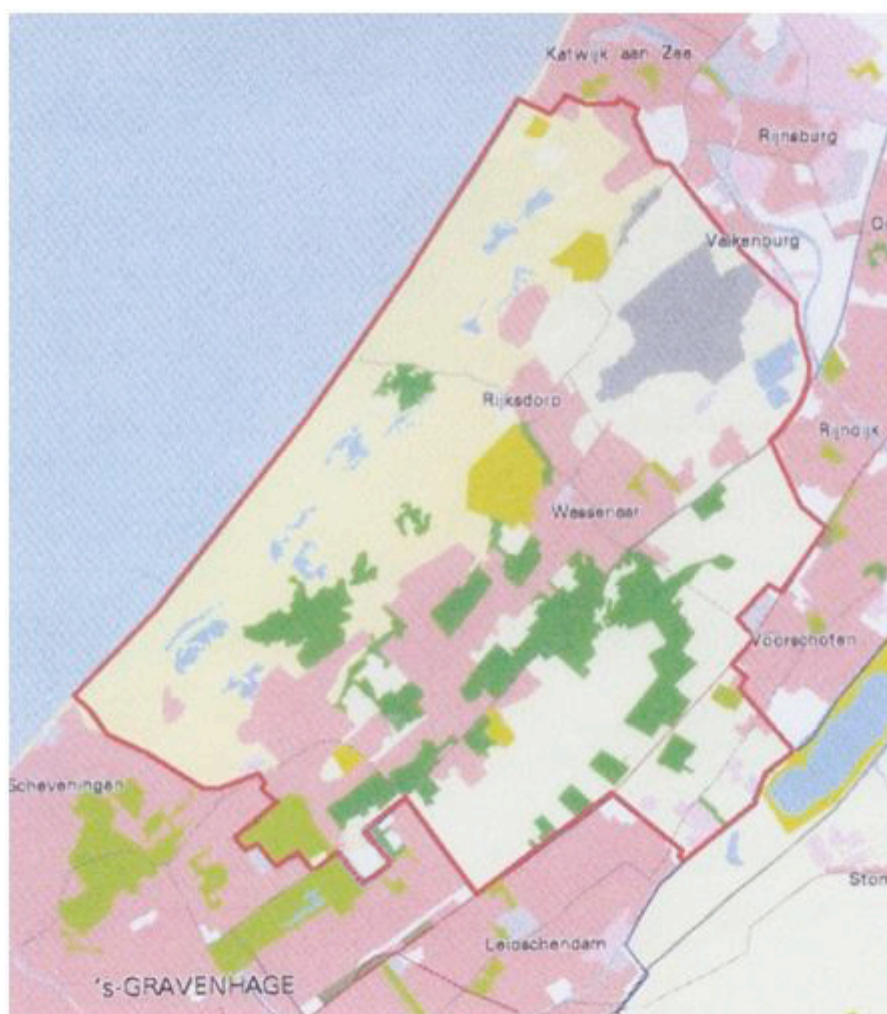

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Beschrijving onderzoeksgebied ANV Santvoorde.....	3
Werkwijze	5
Inventarisatiemethode en interpretatie	5
Het weer in 2013	7
Resultaten	7
Broedvogeloverzicht 2013.....	7
Vergelijking met de weidevogelinventarisatie uit 2007 en 2010.....	10
Ontwikkeling van de weidevogelpopulatie in drie deelgebieden	13
Broedsucces in 2013.....	17
Beheerskwesaties en aanbevelingen.....	18
Overige waarnemingen	20
Dankwoord	20
Referenties	21
Bijlage I.....	22
Bijlage 2.....	23
Bijlage 3.....	24

Inleiding

In het voorjaar van 2013 werd een weidevogelinventarisatie uitgevoerd in het werkgebied van de Agrarische Natuurvereniging Santvoorde (zie Figuur 1). Dit gebied is gelegen tussen Den Haag, Katwijk en Leiden. De inventarisatie werd verricht op verzoek van de ANV Santvoorde. Deze vereniging is een gezamenlijk initiatief van lokale boeren, tuinders en natuurbeschermers. De uitgangspunten van de vereniging zijn het gebied groen en onbebouwd te houden door landbouw en het beheer van natuur, het landschap en milieu duurzaam te laten samengaan (bron: website ANV Santvoorde).

Figuur 1. Werkgebied ANV Santvoorde

De inventarisatie had tot doel een beeld te verkrijgen van de aanwezigheid en verspreiding van territoriumhoudende weidevogels op de agrarische gronden binnen het werkgebied.

Zo'n gebiedsdekkende inventarisatie is noodzakelijk om in aanmerking te komen voor de financiële vergoedingen verbonden aan de Subsiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer. Door het nemen van gerichte maatregelen, zoals het beschermen van de nesten en het instellen van een rustperiode, waarin percelen niet bewerkt of gemaaid mogen worden, hoopt men ervoor te zorgen dat de weidevogels de tijd krijgen om hun eieren uit te broeden en hun jongen groot te brengen. De

pakketten worden voor een periode van zes jaar afgesloten. Tot nu toe had de subsidieregeling vooral een individueel karakter. Inmiddels is bij Economische Zaken het inzicht ontstaan, dat deze versnippering van het agrarisch natuurbeheer niet heeft opgeleverd wat oorspronkelijk werd beoogd. Er worden dan ook stappen gezet om in 2016 te komen tot een meer selectieve inzet van agrarisch natuurbeheer. De kernpunten zijn: verbetering van de ecologische effectiviteit van agrarisch natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer vooral in te zetten in gebieden met goede omstandigheden en, mede om de uitvoeringskosten te drukken, werken met collectieven. Een belangrijk onderdeel daarbij is de professionalisering van de huidige agrarische natuurverenigingen naar professionele collectieven. Zie de reactie van de Staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie op het onderdeel agrarisch natuurbeheer uit het rapport van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur "Onbeperkt houdbaar, naar een robuust natuurbeleid", 2013.

Het jaar 2013 was memorabel, omdat (ook landelijk gezien) de weidevogels een terugval lieten zien, zowel qua aantallen territoria als qua broedresultaat. Het uitzonderlijke weer (winters tot in de eerste week van april, daarna aanhoudend te koel en, als gevolg hiervan, weinig voedselaanbod (insecten) heeft hierin een bepalende rol gespeeld, naast de aanhoudende effecten van beheer en predatie. Deze afname was ook zichtbaar in het Werkgebied AVN Santvoorde, zoals uit de bijlagen zal blijken. Wel waren er natuurlijk per polder verschillen zichtbaar; enkele polders, zoals de Papenwegse & Zuidwijkse Polder, hebben nog steeds een sterke positie wat betreft weidevogelbevolking. Daarentegen laat vooral de Raaphorstpolder een negatieve ontwikkeling zien. Ook zijn er enkele polders waar de weidevogelstand al jaren een redelijk marginaal bestaan leidt dat zijn met name de Ruijgelaanse- en Zonneveldse Polder, de Oostdorperpolder en de weilanden van Rust & Vreugd. De resultaten van deze inventarisatie zullen gebruikt worden om de doelmatigheid van deze weidevogelpakketten te evalueren en na te gaan hoe het huidige beheer verbeterd kan worden, dit alles natuurlijk in relatie met het nieuwe subsidiestelsel dat vanaf 2016 geldend zal zijn. .

De inventarisatie werd uitgevoerd volgens de BMP-methode. BMP staat voor Broedvogel Monitoring Project en is een methodiek om vast te stellen hoeveel broedvogels er in een bepaald gebied voorkomen (Van Dijk, 2004).

Na een korte beschrijving van het onderzoeksgebied en de gevolgde werkwijze worden de resultaten van de inventarisatie weergegeven. Ook worden aan het einde van dit rapport een aantal aanbevelingen gedaan om de weidevogels voor het gebied te behouden. Ook voor de aanbevelingen geldt dat er sinds 2007 en 2010 (de vorige integrale tellingen) weinig veranderd is en er nog steeds veel ruimte voor verbetering is (Noordhuizen, 2009).

Beschrijving onderzoeksgebied ANV Santvoorde

Het onderzochte gebied bestaat uit zeven polders die deel uit maken van het Hoogheemraadschap Rijnland en uit twee gebieden die in het Hoogheemraadschap Delfland liggen, namelijk de weilanden bij landgoed Rust & Vreugd en de weilanden tussen het Haagsche Bosch, Reigersbergen en Marlot. De totale oppervlakte aan weilanden inclusief sloten en vaarten bedraagt ruim 1051 hectare (zie Tabel 1).

Polder	# hectare	Aantal BMP-bezoeken
Duivenvoordse- Veenzijdse Polder		
- DVP1	100	6
- DVP2	100	6
- DVP3	160	6
- RHP	104	
- weilanden Duivenvoorde	58	4
Papenwegse & Zuidwijkse Polder		
- Papenwegse Polder ten noorden van Papeweg	256	7
- Papenwegse Polder ten zuiden van Papeweg	71	6
Oranjepolder	27	6
Knippolder	22	4
Oostdorper- & Huis ter Weerpolder	24	4
Ruijgelaanse & Zonneveldse Polder	37	4
Ommedijksche Polder	63	4
weilanden Rust & Vreugd	15	3
weilanden Reigersbergen & Marlot	14	3
Totaal	1051	

Tabel 1. Overzicht van de polders binnen de ANV Santvoorde, het aantal hectare en het aantal BMP-bezoeken in 2013.

De polders liggen voor een groot deel in strandvlakten en maken deel uit van de laatste grote intacte rest van het strandwallandschap in Nederland. De strandwallen en strandvlakten zijn ongeveer 7000 jaar geleden na de laatste ijstijd gevormd. In de strandvlakten trad na de geleidelijke afsluiting door de strandwallen veenvorming op. Het gebied van vliegveld Valkenburg en een deel van de Papenwegse polder behoorden tot het vloedbergingsgebied (estuarium) van de Oude Rijn, een rivier ten noorden van de Papenwegse & Zuidwijkse polder. Hier is in de bovenste grondlaag nog jonge zeelei te vinden. Deze klei werd door de zee via de riviermond van de Oude Rijn op het veen afgezet (Van Leeuwen, 2002).

De duinen zijn pas in de Middeleeuwen (1200 - 1600), door afslag van het westelijk deel van het strandwallenlandschap ontstaan. De Oude Rijn had toen al nauwelijks meer betekenis. Dit had tot gevolg dat ook in het mondingsgebied van de Oude Rijn zich duinen konden vormen, waardoor het gebied verder verzandde.

De Papenwegse polder en de Zuidwijkse polder vormen samen met de zuidelijker gelegen Duivenvoordse-Veenzijdse polder de kern van een vrijwel aaneengesloten weidegebied tussen Den Haag en Leiden. Het oorspronkelijke landschapspatroon, zoals vastgelegd door Floris Balthasars op een kaart in het begin van de 17e eeuw, is nog vrijwel intact gebleven. Het gebied wordt gekenmerkt door een afwisseling van weilanden, hooilanden, enkele schraallanden en hakhout- en geriefbosjes. Een tweetal brede boezemweteringen, de Veenwatering en de Dobbewatering, zorgen voor de afvoer van het water naar de Oude Rijn.

In grote delen van het gebied zijn beheerovereenkomsten afgesloten. Het grootste deel heeft betrekking op beheerspakket 19: belangrijk algemeen weidevogelgebied.

Dit beheer kenmerkt zich door rustperiodes met uitgestelde maaidata of nestbescherming. De overige pakketten omvatten de beheerspakketten bonte hooiweide en/of weiderand, ontwikkeling kruidenrijk grasland, vluchtheuvels en toeslag ruige mest.

Er zijn ook overeenkomsten afgesloten op de percelen in eigendom van Staatsbosbeheer (SBB) in de Duivenvoordse-Veenzijdse polder.

De inventarisatie beperkte zich alleen tot de weilanden. De hakhout- en geriefbosjes, de beboste terreinen van de buitenplaatsen en de erven van maneges en boerderijen zijn niet in dit onderzoek meegenomen.

De enige uitzondering betreft een telling van de nesten van Huiszwaluwen in de Papenwegse en Zuidwijkse polder.

Werkwijze

Inventarisatiemethode en interpretatie

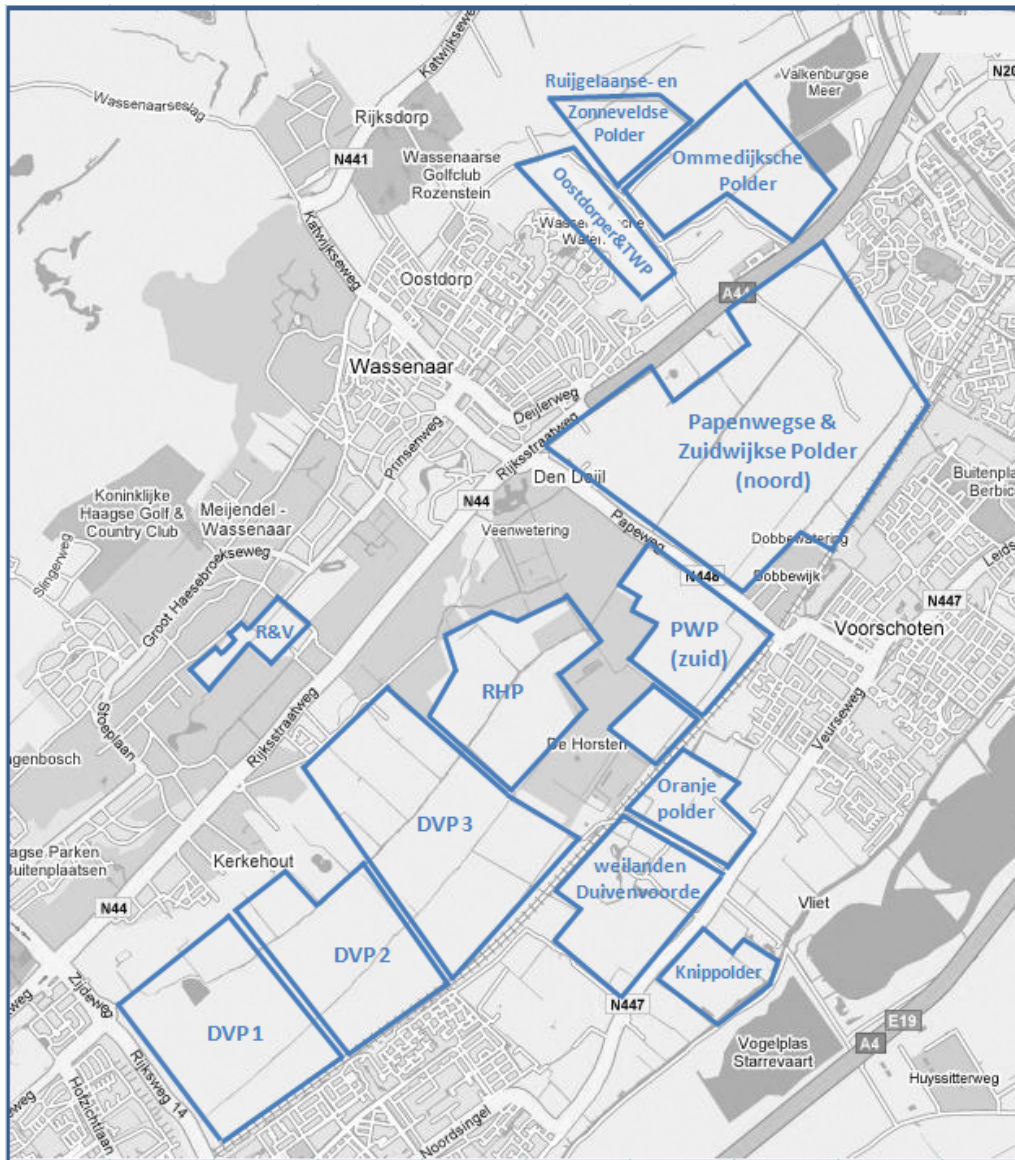
De weidevogels werden geïnventariseerd volgens de uitgebreide territoriumkartering “BMP weide- en akkervogels” van SOVON. De hierbij behorende soortenlijst werd uitgebreid met enkele soorten die als doelsoorten van de subsidieregeling zijn omschreven. In tegenstelling tot 2010 (de laatste integrale telling) werden, conform afspraak met het bestuur van de Agrarische Natuurvereniging Santvoorde, ook in de Papenwegse en Zuidwijkse polder alleen de SOVON weidevogels en subsidievogels geteld (dus niet ‘alle soorten’ als Wilde Eend, Meerkoet en Witte Kwikstaart). Zoals eerder vermeld, is ook in deze polder de directe omgeving van de boerderijen en de maneges niet bezocht.

De inventarisatie werd uitgevoerd door Adri Remeeus; op 16 mei 2013 verleende Jack Noordhuizen tijdelijk medewerking. Figuur 2 geeft een overzicht van de ligging van de deelgebieden in de Duivenvoordse-Veenzijdse polder (DVP) en de overige polders.

In tabel 1 is een overzicht opgenomen van het aantal bezoeken per polder. In de periode 28 maart – 16 juni werden op 43 verschillende dagen bezoeken in het gebied afgelegd, waarbij zoveel mogelijk vanaf een aantal vaste punten territoriumindicerende waarnemingen van de aanwezige vogelsoorten werden geregistreerd. Territoriumgedrag zoals zang, balts en andere gedragingen werden genoteerd op gebiedskaarten en na afloop van de inventarisatie uitgewerkt in soortkaarten. Aan de hand van de BMP-criteria van SOVON werd het aantal territoria per soort vastgesteld.

Om verstoring te voorkomen werden de gebieden zo min mogelijk betreden. Het feit dat niet alle sloten vanaf de vaste waarneempunten zichtbaar zijn, kan tot ondertelling van een aantal (water)vogels hebben geleid.

Deze resultaten werden aangevuld met die van de alarmtellingen, die tot doel hadden een indruk te krijgen van het broedresultaat.

Figuur 2. Overzicht van de geïnventariseerde delen van werkgebied ANV Santvoorde exclusief de weilanden tussen het Haagsche Bosch, Reigersbergen en Marlot.

- DVP1 Duivenvoordse-Veenzijdse polder deelgebied 1;
- PWP Papenwegse Polder (zuidelijke deel)
- DVP2: Duivenvoordse-Veenzijdse polder deelgebied 2
- R&V: weilanden Rust & Vreugd
- DVP3: Duivenvoordse-Veenzijdse polder deelgebied 3
- TWP: Huis ter Weerpolder
- RHP: Raaphorsterpolder (onderdeel van de Duivenvoordse-Veenzijdse polder)

De meeste bezoeken vonden kort na zonsopgang plaats en duurden tot tegen het middaguur. Alleen in de Horsten werden alle bezoeken in verband met de toegangsbepalingen na 9 uur 's-ochtends afgelegd. Dit zou kunnen betekenen dat soorten als Veldleeuwrik en Graspieper, die de hoogste presentie in de vroege ochtend bereiken, tijdens de inventarisatie gemist zijn. Er zijn echter geen aanwijzingen dat die soorten gebroed hebben in de Horsten. Een aantal bezoeken werd na zonsopgang afgelegd om nachttactieve soorten als Kwartelkoning en Kwartel te inventariseren. Dit leverde geen waarnemingen van deze zeer zeldzame broedvogels op.

Alle polders in het onderzoeksgebied zijn geïnventariseerd op de doelsoorten weidevogelbeheer zoals weergegeven in Tabel 2. De doelsoorten Kwartelkoning, Kluut, Bontbekplevier, Kempmaan (als broedvogel uit het gebied verdwenen in de jaren 70), Watersnip (als broedvogel uit het gebied

verdwenen in de jaren 70), Zwarte Stern, Paapje en Grauwe Gors zijn geen broedvogel in het gebied. Ook in 2013 werden er geen territoriale waarnemingen van deze soorten verricht, zodat deze in dit rapport verder niet meer besproken worden.

Doelsoorten SAN weidevogelbeheer	
Krakeend	Watersnip*
Zomertaling	Grutto
Slobeend	Wulp
Wintertaling	Tureluur
Kuifeend	Visdief
Kwartelkoning*	Zwarte Stern*
Scholekster	Veldleeuwerik*
Kluut*	Graspieper*
Bontbekplevier*	Gele Kwikstaart*
Kievit	Paapje*
Kemphaan*	Grauwe Gors*

Tabel 2. Overzicht van de SAN/SNL doelsoorten

*soorten ontbreken als broedvogel in het werkgebied van ANV Santvoorde.

Zoals al vermeld, werden de volgende soorten als extra geïnventariseerd, omdat zij deel uitmaken van de SOVON BMP Weidevogelmonitoring: Tafeleend, Knobbelzwaan, Bergeend en Gele Kwikstaart. Tafeleend en Gele Kwikstaart werden niet territoriumhoudend aangetroffen.

De interpretatie van de waarnemingen werd gedaan op basis van de criteria uit de Handleiding Broedvogel Monitoring van SOVON (Van Dijk, 2004). Hierbij is het belangrijk om te vermelden dat er niet naar nesten is gezocht. Wel werden broedende vogels bij stokken en onder nestbeschermers genoteerd.

Het weer in 2013

Weersomstandigheden hebben een grote invloed op het gedrag en activiteiten van de vogels. De bezoeken in maart en begin april werden onder winterse omstandigheden afgelegd.

Voor een uitgebreid maandoverzicht van het weer in de periode maart tot en met juni wordt verwezen naar Bijlage 3. Samengevat komt het weer in deze periode op het volgende neer: Maart was een echte koude winterse maand, april was zeer zonnig, droog en koud, mei was zeer koel, somber en met veel neerslag en juni was koel, somber en vrij droog.

Resultaten

Broedvogeloverzicht 2013

In de weilanden van ANV Santvoorde werden in totaal dertien doelsoorten en SOVON weidevogelsoorten als broedvogel vastgesteld. Van deze soorten staan er zes op de Rode Lijst van bedreigde en/of kwetsbare vogelsoorten. Te weten: Slobeend, Zomertaling, Wintertaling, Grutto, Tureluur en Visdief. Daarnaast werden nog zeven andere broedsoorten in het onderzoeksgebied aangetroffen, namelijk Krakeend, Kuifeend, Bergeend, Knobbelzwaan, Scholekster, Kievit en Wulp. Een overzicht van het aantal territoria van de doelsoorten, uitgebreid met SOVON Weidevogelsoorten' per polder kan gevonden worden in Tabel 3.

Overzicht aantallen territoria 2013 ANV Santvoorde

Deelgebied	Wintertaling	Zomertaling	Krakeend	Slobeend	Kuifeend	Bergeend	Knobbelzwaan	Scholekster	Kievit	Wulp	Grutto	Tureluur	Visdief	Totale per gebied
DVP1			18	2	18		1	9	19	4	7	8		86
DVP2			12		2	1	4	6	9	2	2	1		39
DVP3	1		20	4	8	1	1	21	44		18	17	2	138
Raaphorst			19	1	2		1	13	17		9	7		69
Duivenvoorde			4					2	5					11
Papenweg - Zuidwijk		1	48	2	18	5	5	37	101		53	32		302
Papenweg zuid			1		2		1	3	12		2			21
Oranjepolder			8		6	1		8	18		10	5		56
Knippolder			2		1			6	10		1	3		23
Oostdorper	1				1		1	2	11			1		17
Ruijgelaan/Zonneveld			2					3	7			1		13
Ommedijksche			6		3	1	1	5	9		1	1		27
Rust & Vreugd					3		1	3	1					8
Reigersbergen/Marlot			4					3	9					16
Totaal	2	1	144	9	64	9	16	121	272	6	103	76	2	825

Tabel 3: overzicht per polder van de vastgestelde territoria van de SAN/SNL- en SOVON Weidevogelsoorten
Papenweg-Zuidwijk is afkorting voor Papenwegse en Zuidwijkse polder

De Kievit was met 272 territoria de talrijkste broedvogel, gevolgd door Krakeend (144 territoria) en Scholekster (121 territoria).

De vraag is hoe het werkgebied van Santvoorde zich kwalificeert als weidevogelgebied. Dat wordt duidelijk door de broedpaardichtheden in Santvoorde te vergelijken met de vereiste broedpaardichtheden (de 'instapeisen') in de SAN/SNL-pakketten.

Tabel 4 geeft een overzicht van alle SAN/SNL-weidevogelpakketten met de verschillende instapeisen voor algemene en kritische weidevogelsoorten (Teunissen, 2007). De totale dichtheid van alle SAN/SNL-doelsoorten in het gehele gebied van ANV Santvoorde bedroeg 76,9 broedparen per 100 hectare. De instapeis voor kritische soorten (≥ 35 broedparen per 100 hectare) werd met 38,7 broedpaar per 100 hectare in 2013 gehaald, zodat het gebied zich kwalificeert als soortenrijk weidevogelgebied.

Met name de Krakeend heeft een hoge dichtheid in vergelijking met de gemiddelde dichtheid in de weidegebieden van Natuurlijk Platteland West in 2006, hoewel de dichtheden daar inmiddels ook zullen zijn toegenomen. De Kuifeend en de Scholekster scoren qua dichtheid eveneens hoger. Kievit, Grutto en Tureluur scoren inmiddels lager. Ook de Slobeend blijft duidelijk wat achter bij de gemiddelde dichtheid. Voor de overige soorten is het voorkomen te gering om een betekenisvolle vergelijking te kunnen maken (zie ook Bijlage 2 voor het volledige overzicht van de gemiddelde dichtheid per weidevogelsoort in vergelijking met de gemiddelde dichtheid in het onderzoeksgebied van ANV Santvoorde). De verspreidingskaarten zijn als separate bijlage bij dit rapport gevoegd.

Beheerspakketten weidevogelgebied en gewenst resultaat				
Beheerpakket	18	19	20	21
Soort weidevogelgebied	Algemeen weidevogelgebied	Belangrijk algemeen weidevogelgebied	Soortenrijk weidevogelgebied	Zeer soortenrijk weidevogelgebied
Instapeis				
Algemene & Kritische soorten	≥ 25 paren/100 ha	≥ 50 paren/100 ha	≥ 75 paren/100 ha	≥ 100 paren/100 ha
Kritische soorten	-	≥ 20 paren/100 ha	≥ 35 paren/100 ha	≥ 50 paren/100 ha
Algemene soorten: Scholekster, Kievit Kritische soorten: Krakeend, Zomertaling, Slobeend, Wintertaling, Kuifeend, Kempphaan, Watersnip, Grutto, Wulp, Tureluur, Visdiefje, Veldleeuwerik, Graspieper, Gele Kwikstaart				

Tabel 4. SAN/SNL beheerspakketten voor weidevogelgebied, waarbij voor ieder weidevogelgebied de instapeis wordt weergegeven.

Bij een vergelijking tussen de verschillende polders valt op, dat de Papenwegse polder, de Zuidwijkse polder en de Oranjepolder een hoge weidevogeldichtheid kennen. Ook de Duivenvoordse-Veenzijdse Polder 2 valt in positieve zin op. Daarentegen heeft met name de Raaphorstpolder (RHP), een stevige veer moeten laten. Met 36,5 kritische soorten per 100 ha voldoet deze polder niet meer aan de instapeis van zeer soortenrijk weidevogelgebied, maar nog wel net aan de instapeis van soortenrijk weidevogelgebied. Net als in 2010 is ook dit jaar de Krakeend hier wel een bepalende soort.

Opvallend is ook de hoge weidevogeldichtheid in de Oranjepolder tussen de Horstlaan en Rosenburgh (zie kaart). Deze kleinschalige polder (27 hectare) voldoet met 107,4 "kritische" weidevogelparen per 100 hectare aan de zwaarste instapeis. De Grutto heeft hier een bolwerkje met tien paren. De Duivenvoordse-Veenzijdse Polder, van oudsher een bastion voor weidevogels, had de afgelopen jaren stevig ingeleverd, herstelde zich plaatselijk in 2010 en hield dat niveau ongeveer vast. De gemiddelde dichtheid van kritische weidevogelparen ligt met 40 broedparen per 100 hectare op een prima niveau, namelijk dat van soortenrijk weidevogelgebied.

Zeer opmerkelijk is de steeds zichtbaarder wordende concentratie van weidevogels ten zuiden van de wijk Stevenshof en rond de Nieuwe Weg in de Papenwegse & Zuidwijkse Polder. De vier primaire weidevogelsoorten Scholekster, Kievit, Grutto en Tureluur concentreren zich steeds meer rond de Veenwatering ten noorden van de Nieuwe Weg. Het onderstaande overzicht spreekt boekdelen!

	1984	2006	2009	2010	2011	2012	2013
Scholekster	10 (14%)	16 (25%)	22 (39%)	25 (35%)	30 (42%)	24 (38%)	16 (43%)
Kievit	18 (13%)	23 (21%)	33 (26%)	66 (42%)	59 (45%)	58 (44%)	41 (41%)
Grutto	7 (10%)	5 (9%)	10 (21%)	17 (28%)	19 (29%)	17 (29%)	18 (34%)
Tureluur	2 (11%)	6 (21%)	9 (28%)	23 (52%)	18 (42%)	16 (46%)	15 (47%)
Totaal	37 (13%)	50 (19%)	74 (28%)	131 (39%)	126 (40%)	115 (40%)	90 (40%)

Tabel 5. Weidevogels ten noorden van de Nieuwe Weg.

Dit gebied wordt ernstig bedreigd door de plannen voor de RijnlandRoute, een autoweg tussen de A44 en de A4, dwars door Voorschoten en door de polders ten zuiden van Leiden. In het eerste milieueffectrapport voor de RijnlandRoute wordt met de toenemende concentratie van weidevogels rond het geplande tracé geen rekening gehouden, maar gerekend met gemiddelde dichtheden in de hele

Papenwegse en Zuidwijkse Polder. Daardoor wordt het effect van de weg op de weidevogels dus ernstig onderschat. In het zuidelijk deel van de Papenwegse en Zuidwijkse Polder is de dichtheid aan weidevogels namelijk aanmerkelijk lager. Waarschijnlijk vindt dit zijn oorzaak in het feit dat dit grasland veel intensiever gebruikt wordt. Dat houdt in dat het zuidelijke deel niet of nauwelijks als 'opvang' kan dienen voor de vele territoria die verloren gaan door de voorgenomen aanleg van de Rijnlandroute. Verwacht mag dan ook worden dat een substantieel deel van alle weidevogelterritoria in het noordelijke deel van deze polder definitief verloren zal gaan, omdat in het gebied zelf geen compensatiemogelijkheid aanwezig is.

	DVP 1/2/3	RHP	PWP (noord)	Oranjepolder	Overig	Totaal
Krakeend	17,1	18,3	18,8	29,6	6,2	13,7
Zomertaling	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,1
Wintertaling	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3	0,2
Slobeend	1,7	1,0	0,8	0,0	0,4	0,9
Kuifeend	7,8	1,9	3,9	22,2	3,3	6,1
Bergeend	0,6	0,0	2,0	3,7	0,3	0,9
Knobbelzwaan	1,7	1,0	2,0	0,0	1,3	1,5
Scholekster	10,0	12,5	14,5	29,6	8,9	11,5
Kievit	20,0	16,3	39,5	66,7	19,7	25,9
Grutto	7,5	8,7	20,7	37,0	1,3	9,8
Wulp	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6
Tureluur	7,2	6,7	12,5	18,5	2,0	7,2
Visdief	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
Totaal	75,7	66,2	113,1	208,3	42,7	78,6

Tabel 6. Dichtheid (broedparen/100 ha) per soort in de polders van ANV Santvoorde in 2013.

Vergelijking met de weidevogelinventarisatie uit 2007 en 2010

In tabel 6 worden de resultaten van 2013 worden vergeleken met de vorige resultaten van de integrale weidevogelinventarisaties in het werkgebied van Santvoorde; in de laatste kolom is het procentuele verschil ten opzichte van 2010 weergegeven.

Soort	2007	2010	2013	% Δ
Krakeend	102	186	144	-22,6
Zomertaling	2	0	1	
Wintertaling	2	0	2	
Slobeend	18	11	9	-18,2
Kuifeend	31	50	64	+28
Bergeend	ng	ng	9	nvt
Knobbelzwaan	ng	ng	16	nvt
Scholekster	165	211	121	-42,7
Kievit	302	404	272	-32,7
Grutto	91	113	103	-8,8
Wulp	5	7	6	-14,3
Tureluur	74	102	76	-25,5
Visdief	0	1	2	
Veldleeuwerik	0	0	0	nvt
Graspieper	1	0	0	nvt
Gele Kwikstaart	0	0	0	nvt
Totaal	785	1085	825	-24

*Tabel 7. Weidevogelterritoria 2007, 2010 en 2013 in gehele werkgebied
De percentages zijn weggelaten waar de aantallen te klein zijn.*

Het feit dat soorten als Wintertaling en Zomertaling ook in 2013 in het werkgebied hebben gebroed is een verheugend gegeven. Ook de Kuifeend laat een gunstige ontwikkeling zien. De Krakeend neemt af, hetgeen mogelijk wordt veroorzaakt door een reeks koude winters; de Krakeend staat namelijk niet bekend als een trekvogel en een groot deel van de populatie blijft in de winter in NW-Europa. De Slobeend is sterk achteruit gegaan, maar handhaaft zich de laatste jaren op een laag niveau.

De Bergeend is tot nu toe een incidentele broedvogel geweest, maar de laatste jaren wordt deze soort steeds opgetekend, zij het in kleine aantallen. De paartjes gedragen zich erg territoriaal, vooral nabij infrastructuur en opstallen, maar in het algemeen is het broedresultaat zeer pover.

Zowel de Veldleeuwerik als de Gele Kwikstaart, tot het begin van de 21ste eeuw vaste broedvogels in het werkgebied van ANV Santvoorde, werden ook dit jaar niet als territoriumhouder vastgesteld. Het Visdiefje is altijd al een marginale soort geweest in het ANV-gebied. In 2013 werden alleen in de Duivenvoordse-Veenzijdse polder twee territoria vastgesteld.

De ontwikkeling in de stand van de weidevogels lijkt ernstig, maar nuancering is mogelijk. Die nuancering ligt dan in het gegeven dat ook landelijk gezien weidevogels sterk te lijden hadden van de unieke weerssituatie in het voorjaar van 2013. Hieronder volgt een korte beschouwing per soort, primair ingaand op datgene wat 2013 tot een nogal uniek jaar maakte (meer algemene aspecten over deze soorten komen in volgende hoofdstukken aan bod). Onderstaande gegevens per soort zijn deels gebaseerd op de Weidevogelbalans 2013 (Teunissen & Van Paassen, 2013).

Scholekster

De Scholekster gaat landelijk sinds 1990 gestaag achteruit. Deze achteruitgang vindt zijn oorzaak voor een niet onbelangrijk deel buiten de weidegebieden. Vanwege de jarenlange intensieve kokkelvisserij in de Waddenzee, konden de vogels die het Waddengebied gebruiken als voedselbron onvoldoende opvetten om de winter te kunnen overleven. Vooral in de winters was de sterfte van

volwassen vogels dan ook groot. Daar komt de lage productie van jongen nog bij! Geruime tijd bleef deze ontwikkeling gemaskeerd; dat komt door de hoge leeftijd die Scholeksters kunnen bereiken (tot 25 jaar) en de trouw aan een eenmaal gekozen broedplek. Langzamerhand bereikt de vergrijzende populatie het einde van de levenscyclus en inderdaad was in 2013 ook een aantal 'van die bekende plekken' verlaten. Procentueel gezien laat de Scholekster in 2013 in Santvoorde de sterkste achteruitgang ten opzichte van 2010 zien (-42,7%).

Kievit

Begin maart waren er enkele lenteachtige dagen en de Kieviten gingen in groot aantal de weiden bevolken. Op 8 maart sloeg het weer echter om en gedurende een maand was er sprake van winterse en droge omstandigheden. Trektellers langs de kust zagen tot hun verbazing, maar toch niet geheel onverwacht, tienduizenden Kieviten zuidwaarts trekken. In de loop van april kwamen zij weer terug. De vorstvlucht van eind maart en de terugkeer in april zal de conditie van de Kieviten geen goed gedaan hebben. Omdat door het koude en droge weer de voedselaanwezigheid in de weilanden te wensen overliet, konden zij onvoldoende voedsel opnemen om hun vetreserves, nodig voor het broedproces, aan te vullen. Tot eind april stonden grote groepen Kieviten ogenschijnlijk zonder doel op het land. Het is tekenend dat in het werkterrein pas rond 6 mei de eerste pulli van Kievit werden gezien, drie weken later dan gebruikelijk. In het hoofdstuk 'Broedsucces in 2013' wordt hier nader op ingegaan.

Wulp

De Wulp lijkt weinig last te hebben gehad van het weer. Het is dan ook een krachtige vogel. In het werkterrein van Santvoorde is het broedvoorkomen beperkt tot het zuidelijke deel van de Duivenvoordse-Veenzijdse polder. Delen van dat gebied zijn verruigd. Dat maakt een terrein minder aantrekkelijk voor soorten als Grutto en Tureluur, maar prima voor de Wulp.

Grutto

De Grutto is een trekvogel die eind februari/begin maart uit de West-Afrikaanse overwinteringgebieden terugkeert. Zij hebben door die lange vlucht behoorlijk ingeteerd op hun vetreserves. Het is dan ook van groot belang dat zij in Nederland sappige, kruidenrijke weilanden vinden. Daar was in 2013 absoluut geen sprake van. De weilanden waren droog en hard en bodemleven, essentieel voor Grutto's om hun conditie bij te spijkeren, was nauwelijks voorhanden. Zo kon het gebeuren dat eind april nog groepjes tot 20 Grutto's kennelijk doelloos op het land stonden in afwachting van betere tijden. Die kwamen uiteindelijk wel en zo kon het gebeuren dat begin mei (ook hier drie weken later dan gemiddeld) Grutto's alsnog aan de leg gingen. De indruk is dat er maar heel weinig jonge Grutto's volwassen zijn geworden (zie ook het hoofdstuk 'Broedsucces in 2013").

Uit landelijke tellingen blijkt overigens wel dat veel paren dit broedseizoen hebben overgeslagen; dat zou ook impact hebben kunnen gehad op de aantallen in het werkterrein van Santvoorde. Sowieso is de tekortschietende reproductie een niet te verwaarlozen factor (SOVON-rapport 2013-01). Recent is beschreven dat Grutto's die op 'regulier boerenland' uit het ei kruipen een kans hebben van slechts 6 % om het volgend jaar terug te keren als broedvogel. Kruipt datzelfde kuiken uit het ei op een nat en kruidenrijk weiland met uitgestelde maaidatum, dan is die kans 14% (Kentie, 2013).

Tureluur

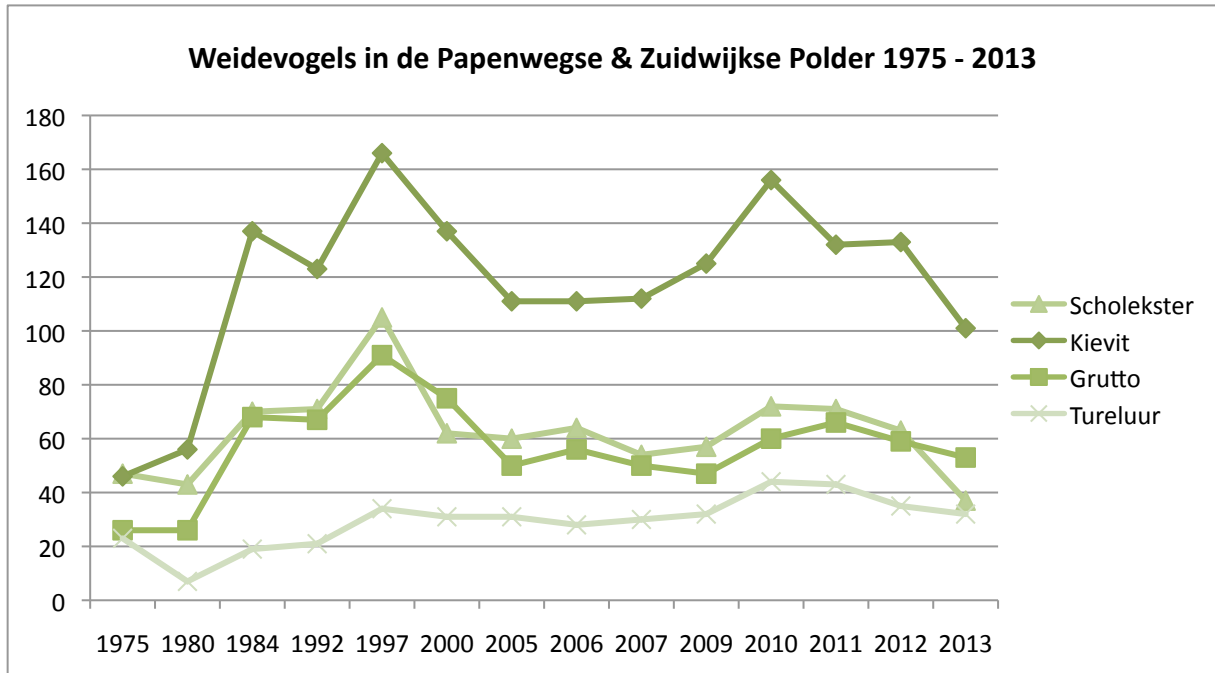
Deze trekvogel lijkt de dans grotendeels ontsprongen te zijn. De meeste paren kwamen in de eerste helft van april terug. Het feit dat deze soort graag slootranden opzoekt zou een voordeel geweest kunnen zijn. Ook lijkt bij deze soort het broedsucces zeer redelijk te zijn (zie ook het hoofdstuk 'Broedsucces in 2013").

Ontwikkeling van de weidevogelpopulatie in enkele deelgebieden

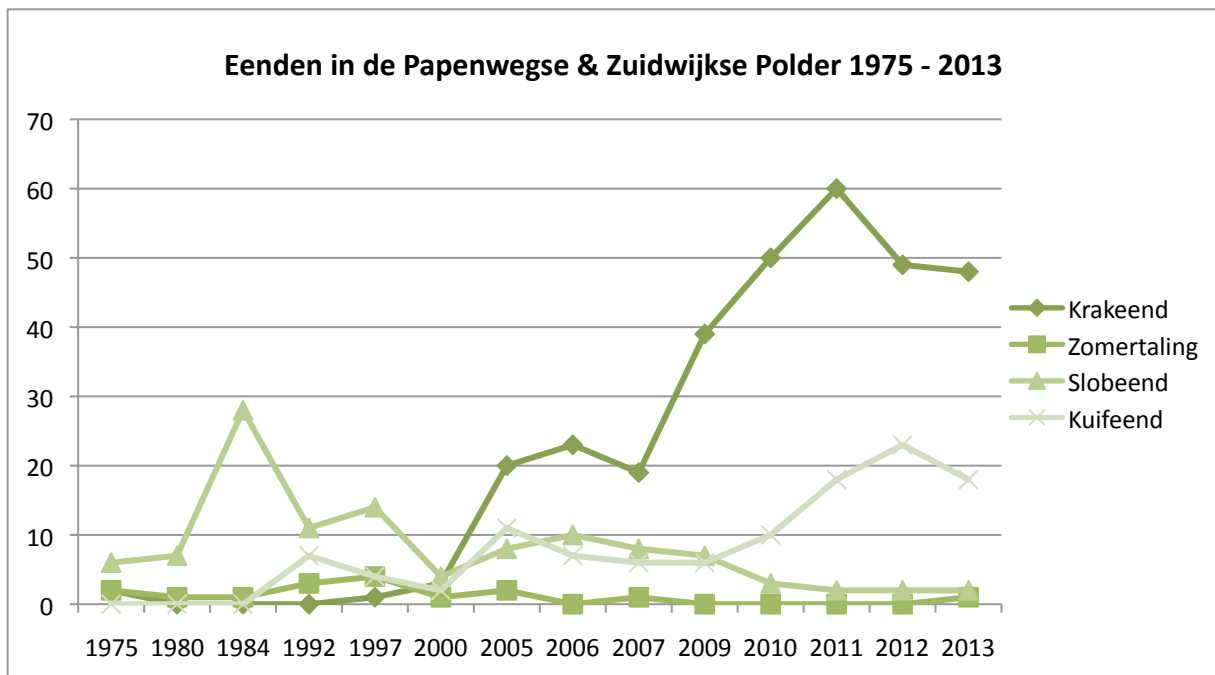
Papenwegse en Zuidwijkse Polder

Algemeen

De Papenwegse en Zuidwijkse polder is nog steeds een rijk weidevogelgebied met de grootste aantallen in het noordelijk deel van de polder (concentraties rond de Nieuwe Weg en de Veenwatering). Hieronder volgen de grafische weergaven van de ontwikkelingen van eenden en weidevogels in dit deelgebied tot en met 2013.

Grafiek 1. Ontwikkeling van vier weidevogelsoorten in de Papenwegse & Zuidwijkse Polder (noord).

Grafiek 2. Ontwikkeling van vier eendensoorten in de Papenwegse & Zuidwijkse Polder (noord).

Zoals al aangegeven zijn met name de gronden rond de Veenwatering kennelijk aantrekkelijk, maar vooral de Grutto weet ook de gronden rond de maneges (Country Stables en Aubert) goed te waarderen.

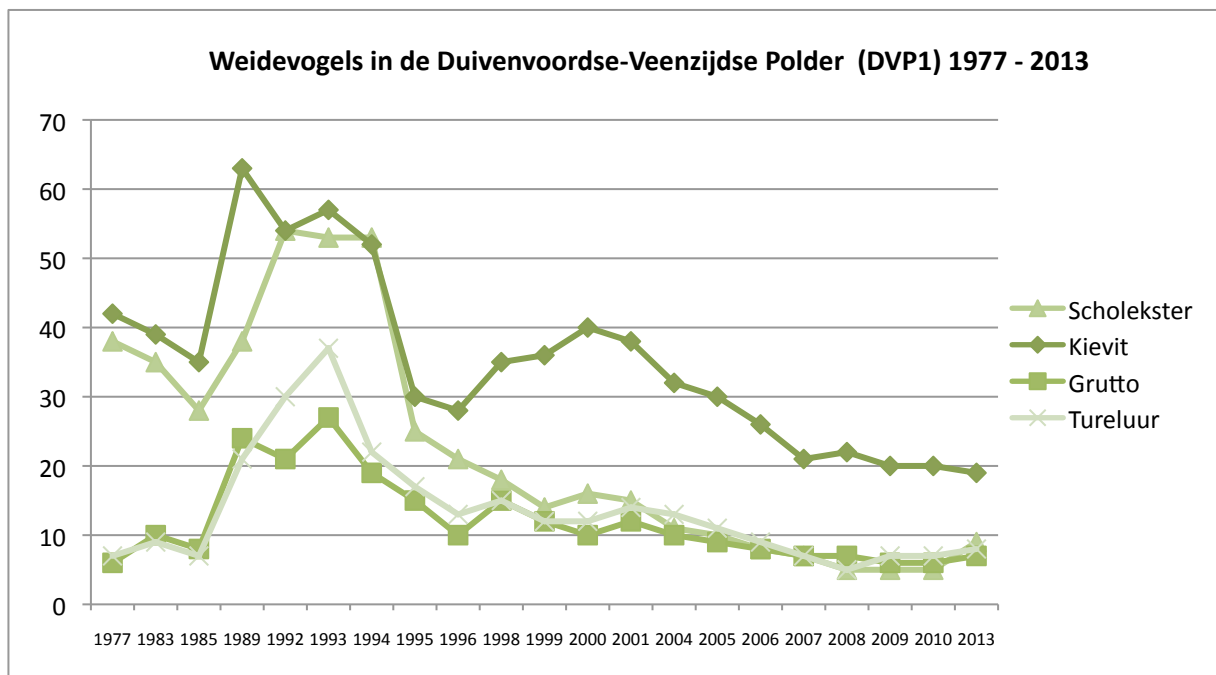
Recreatie en infrastructuur

Afgezien van toegangen naar boerderijen en maneges zijn er in dit deelgebied geen wezenlijke ontsluitingen. De uitzondering lijkt gevormd te worden door de Nieuwe Weg, maar omdat deze weg niet wordt gebruikt voor verblijfsrecreatie is de invloed ervan op de weidevogels minimaal. De weidevogels lijken zich weinig aan te trekken van dit weggetje dat vooral wordt gebruikt voor gebruikers van de maneges.

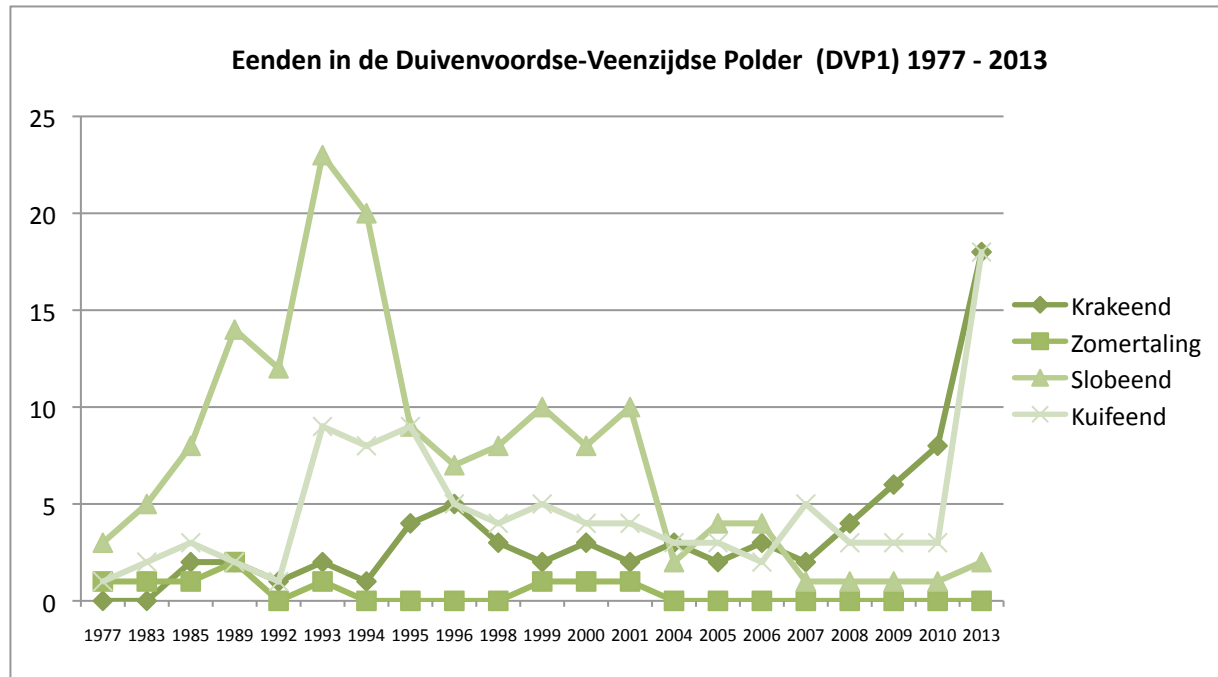
Een aspect dat zeker niet onbesproken mag blijven is de voorgenomen aanleg van de Rijnlandroute. Voor een beschouwing over de verwachte effecten van deze weg wordt verwezen naar bladzijden 9 en 10.

Beheer

Er zijn diverse beheerovereenkomsten van toepassing op dit gebied, waaronder een substantieel deel met uitgesteld maaibeheer. Overigens zijn de percelen ten westen van de Veenwatering en rond Santhorst magertjes bevolkt door weidevogels, terwijl andere percelen (die geen uitgesteld maaibeheer kennen) juist erg rijk zijn aan weidevogels. In een algemeen hoofdstuk wordt nader teruggekomen op het beheer.

Grafiek 3. Ontwikkeling van vier weidevogelsoorten in de Duivenvoordse-Veenzijdse Polder (DVP1).

Grafiek 4. Ontwikkeling van vier eendensorten in de Duivenvoordse-Veenzijdse Polder (DVP1).

Duivenvoordse-Veenzijdse Polder

Algemeen

De Duivenvoordse-Veenzijdse polder, waar al tientallen jaren weidevogelinventarisaties worden uitgeoefend (eerst Wim ter Keurs, nu Adri Remeus) is nog steeds een rijk weidevogelgebied met een opvallende kern in het noordelijke deel van deze polder, ten noorden van de Molensloot. Een andere, zij het kleinere, concentratie weidevogels bevindt zich rond de Plas van König, helemaal in het zuidwesten van dit deelgebied. Hieronder volgen de grafische weergaven van de ontwikkelingen van eenden en weidevogels in dit deelgebied tot en met 2013. Op de verspreidingskaarten valt ook hier de voorkeur op voor de nabijheid van de Veenwatering.

Recreatie en infrastructuur

Langs het gebied, aan de noordkant, loopt een intensief gebruikt fiets- en wandelpad (Horst en Voordelaan). Dat pad leent zich ook voor verblijfsrecreatie. Vooral de brug over de Veenwatering is populair bij recreanten. Maar ook her en der langs de laan staan mensen te genieten van de weidsheid van het landschap. De weidevogels weten dat. Uit de dit jaar uitgevoerde territoriumkartering blijkt dat over een strook met een breedte van 100 à 150 meter aan weerszijden van dit pad geen territoria van Tureluur en Grutto zijn vastgesteld. Kievit en Scholekster lijken wat minder kritisch.

Verder loopt er een laarzenpad door het oostelijk gelegen terrein van Staatsbosbeheer, dat alleen buiten de broedtijd toegankelijk is en dan ook geen impact heeft op de locatie van territoria.

Tenslotte is er een ontsluitingsweg voor Staatsbosbeheer.

Het stuk ten zuiden van de Molensloot is afgesloten voor publiek en alleen toegankelijk in excursieverband, buiten de broedtijd. Er is een voornemen om door het gebied heen, in casu een verbinding tussen het laarzenpad en de Raaphorstlaan, een kleinschalig wandelpad aan te leggen. Het is van belang dat het openstellingregiem daarvan aansluit bij dat van het laarzenpad, dus alleen van 15 juli tot 1 maart. Weidevogels zijn namelijk erg gevoelig voor verstoring. Een recreant kan onbedoeld veroorzaken dat een weidevogel het nest voor zo'n 25 minuten verlaat. Dat effect is cumulatief bij toenemend recreatief gebruik. Het gevolg is dan, dat vogels steeds langer van hun nest wegblijven, hetgeen kan leiden tot afkoeling van de eieren (zeker bij regenachtig weer) of toenemende predatie.

Beheer

Een algemene beschouwing over het beheer volgt in een apart hoofdstuk. Maar wat in deze polder erg opviel was het feit dat in vier dagen tijd (van 1 tot en met 4 juni) het gehele gebied tussen Molensloot en Horst en Voordelaan gemaaid werd, terwijl op dat moment bekend was dat er veel jonge weidevogels (met name Grutto's) rondliepen. Omdat op meerdere percelen tegelijkertijd werd gewerkt, werden eventuele vluchtwegen afgesneden; de vrees is dan ook dat geen van deze jonge weidevogels het heeft gered.

Oranjepolder

Algemeen

De Oranjepolder is een juweel van een polder. Deze polder kent een rijke weidevogelstand en voldoet aan de zwaarste instapeis.

Recreatie en infrastructuur

De polder is omsloten door de Horst en Voordelaan aan de zuidkant en de Velostrada aan de noordkant, maar lijdt daar absoluut niet onder. De polder is niet toegankelijk voor recreatie. De weidevogels (met name de kritische Grutto, is sterk geconcentreerd in het centrale deel van de polder en vormt daar feitelijk een kleine kolonie.

Beheer

Medio juni was er nog niet gemaaid. De Grutto en de Tureluur hadden een zeer behoorlijk broedsucces (zie ook het hoofdstuk 'Broedsucces in 2013"). Door de late maai mag verwacht worden dat veel jongen het uitvliegmoment hebben meegemaakt.

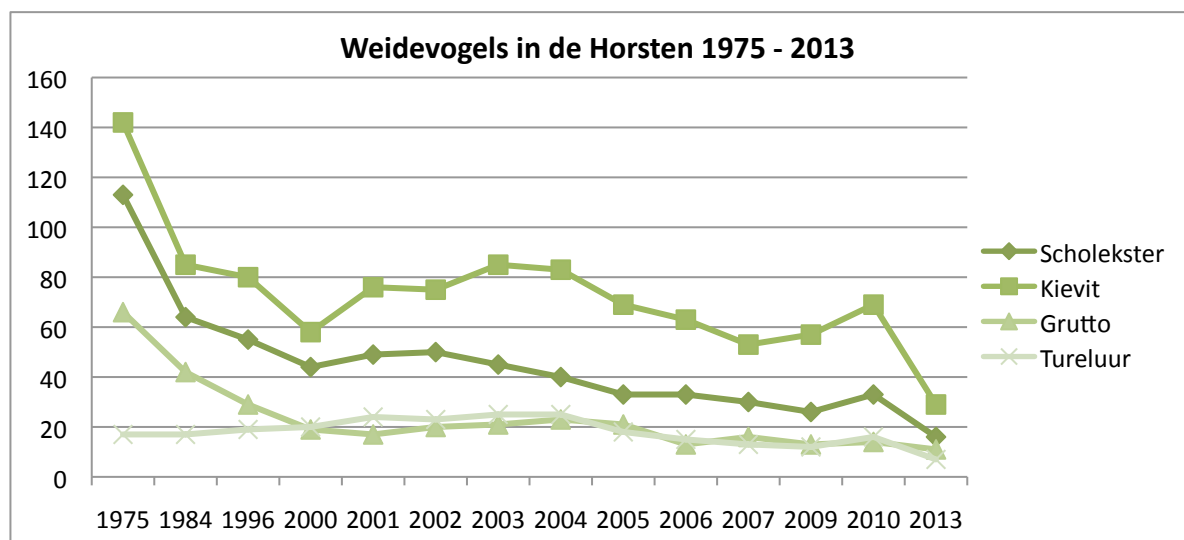
Raaphorstpolder

Algemeen

De Raaphorstpolder liet dit jaar een wel zeer sterke daling zien van de broedvogels, hetgeen ook de beheerders opviel. Wat er nog aan weidevogels over was, concentreerde zich vooral in het deel direct ten westen van de Veenwatering. Grote delen ten oosten van de Veenwatering bleven nagenoeg onbewoond.

Hieronder volgen de grafische weergaven van de ontwikkelingen van eenden en weidevogels in dit deelgebied tot en met 2013.

Grafiek 5. Ontwikkeling van vier weidevogelsoorten in de Horsten (RHP en PWP zuid).

Recreatie en infrastructuur

De Horsten vormen een gewaardeerd en druk wandelgebied. De Horstlaan en het Molenpad doorkruisen het weidegebied. Ook hier viel de intolerantie op van met name Grutto en Tureluur. Binnen een strook van 200 meter aan weerszijden van de Horstlaan werden geen territoria van Grutto en Tureluur vastgesteld.

Beheer

Ook hier vonden, juist ook ten westen van de Veenwatering, vanaf begin juni maaiactiviteiten plaats. Er bleven echter nog geruime tijd ongemaaide percelen over waar eventuele jongen naar toe zouden kunnen vluchten. De indruk is echter sterk dat in dit deelgebied de broedresultaten van weidevogels en eenden minimaal is. De Kieviten, die sowieso in erg klein aantal aanwezig waren, verlieten het gebied vrij vroeg en eind mei waren ook de meeste Grutto's en Tureluurs alweer vertrokken.

Broedsucces in 2013

De populatieontwikkeling van weidevogels wordt bepaald door de overleving van volwassen vogels, het deel van de vogels dat gaat broeden, nestoverleving (uitkomstresultaat van legsels) en de kuikenoverleving (Teunissen, 2013). Onderzoek heeft uitgewezen dat alarmtellingen een indicatie kunnen geven voor de jongenproductie. Deze methode wordt landelijk nog op beperkte schaal toegepast. De methode houdt in dat het aantal alarmparen in een gebied wordt gedeeld door het aantal territoria en dan wordt vermenigvuldigd met een factor 100. De uitkomst staat bekend als het Bruto Territoriaal Succes, hierna te noemen BTS. Op basis van onderzoek wordt aangenomen dat er drie categorieën BTS zijn, namelijk:

- a. < 50% is onvoldoende;
- b. tussen 50% en 65% is mogelijk voldoende;
- c. > 65% is voldoende,

om een lokale populatie in stand te houden.

Een andere methodiek die op een paar plekken wordt toegepast is het vangen van nog niet vliegvlugge jonge Grutto's om die te voorzien van een kleuringcombinatie (Gerritsen, 2011). De dichtheid aan gekleuringde jongen in combinatie met het aantal jongen dat dat jaar is geringd, wordt gebruikt om het totaal aantal jongen dat in een bepaald jaar is uitgevlogen te schatten. De resultaten van deze methode zijn nog experimenteel en ook nog omgeven met een redelijke onzekerheid, maar de verwachting is dat de uiteindelijke schatting wel preciezer zal worden dan conform de BTS-methodiek.

Dit jaar heb ik in enkele deelgebieden getracht via de BTS-methodiek een inschatting te maken van de jongenproductie van Grutto en Tureluur. De resultaten daarvan staan in onderstaande tabel.

Bruto Territoriaal Succes 2013				
	Papenwegse en Zuidwijkse Polder	Oranjepolder	Duivenvoordse-Veenzijdse Polder	Raaphorstpolder
Grutto	26,4	60	55,6	11,1
Tureluur	46,9	60	65,4	14,3

De magere resultaten van de Raaphorstpolder springen direct in het oog. Wat ook opvalt is dat de Tureluur vrijwel algemeen een goede BTS haalt. Dat zal verband houden met het gedrag van deze soort, in casu de gewoonte van jongen om bij naderend onheil de slootranden op te zoeken.

Bij de behandeling van de Oranjepolder is al iets gezegd over de kleine kolonie van de Grutto en het late maairegime. Dat heeft deze soort duidelijk in de kaart gespeeld. Het getal van 55,6 van de Duivenvoordse-Veenzijdse Polder is een gemiddelde. Vooral deelgebied DVP 3 had een prima uitkomst met 61,1%. Helaas zijn die jongen slachtoffer geworden van de maaiactiviteiten vanaf 1 juni. In tegenstelling tot jonge Tureluurs blijven jonge Grutto's meestal stoïcijns doorgaan met fourageren (of ze 'bevriezen') met in dit geval ernstige gevolgen voor de overleving. Om de veilige opgroei van jonge Grutto's te kunnen bereiken, is ongeveer 1,5 ha ongemaaid land per Grutto noodzakelijk. De twee paar Grutto's in deelgebied DVP 2 (SBB-gebied, dus uitgesteld maai-beheer) brachten met succes jongen groot, hetgeen feitelijk een BTS is van 100%. De laagste score had deelgebied DVP1; hier kende de Grutto een BTS van 28,6, ondanks het in delen uitgevoerde uitgesteld maai-beheer.

Van de Kievit is geen BTS berekend, maar de indruk is wel dat de score laag is. Het feit dat veel Kieviten pas laat zijn gaan broeden, dus laat jongen kregen, zal, in combinatie met het feit dat in grote delen van de polder er hooguit een week later dan gemiddeld werd gemaaid, een negatief effect hebben gehad. Probleem bij de Kievit is tevens de gewoonte van pulli om zich bij naderend onheil te drukken.

Een indicatie voor het broedresultaat valt ook af te leiden uit het geconcentreerd optreden van groepen weidevogels in de voorzomer. De Kieviten gingen eind mei al groepen vormen. Een andere opvallende waarneming is die van een groep van 78 Grutto's op een perceel pas gemaaid land. Een scan van deze groep bracht aan het licht dat het, afgaande op het verenkleed, allemaal adulte vogels waren.

Beheerkwesties en aanbevelingen

Tijdens het inventarisatiewerk (en overige bezoeken) zijn een aantal zaken opgevallen die relevant zijn voor het beheer van de weilanden van ANV Santvoorde.

- Uit onderzoek is gebleken dat Gruttogezinnen met kuikens een duidelijke voorkeur hebben voor percelen met zeer kruidenrijke vegetatie. Percelen met weinig grassoorten, percelen met een zeer dichte vegetatie, pas gemaaide percelen, alsmede percelen met hergroeiend gras worden gemeden. Gebleken is dat in deze percelen veel minder insecten voorkomen dan in percelen met een zeer kruidenrijke vegetatie. Om de overlevingskans van de kuikens te verhogen zou het goed zijn om percelen met een zeer kruidenrijke vegetatie als laatste te maaien. Daarnaast is het aan te raden om omliggende percelen juist vroeg in het voorjaar te maaien, zodat de foerageermogelijkheden voor weidevogels worden vergroot (mozaïekbeheer; Teunissen W.A. & Willems, F. 2004).
- Ook op een ander vlak heeft een mozaïekbeheer zijn voordelen. Als tijdens het maaien brede vluchtheuvels tijdelijk achterblijven, en als voorts zo'n twee meter slootrand blijft staan, hebben jonge weidevogels altijd een mogelijkheid om uit te wijken (ook 'koppige' jonge Grutto's). De vluchtheuvels moeten ruim van opzet zijn (minimaal 50 meter lang en drie meter breed), zodat jongen zich kunnen verstoppen voor predatoren.
- In het verlengde van het vorige punt wordt er op gewezen dat het beheerpakket vluchtheuvels de mogelijkheid biedt om tegen vergoeding 20% van het perceel niet te maaien. Hopelijk is er in de toekomst ruimte om deze 'ad hoc' vluchtheuvels te realiseren, zodat de overlevingskans van jonge weidevogels wordt vergroot. Percelen waar juist een uitgestelde maaidatum wordt gehanteerd, maar waar zich geen weidevogels bevinden, zouden dan eerder gemaaid kunnen worden.
- Een aantal weidevogelpakketten is afgesloten op percelen waar slechts weinig weidevogels broeden. Daarnaast zijn er verschillende delen in het werkgebied van ANV Santvoorde waar clusters van weidevogels voorkomen, die niet onder een beheerovereenkomst vallen. Hier zou het weidevogelbelang het meest gediend zijn door beheerovereenkomsten met een flink uitgestelde maaidatum af te sluiten.
- Hoewel nestbescherming een goed instrument kan zijn (en dat vaak ook is!) om, in samenspraak met de boeren, aan actieve weidevogelbescherming te doen, moeten te intensieve zoektochten worden ontraden. Het is verstandig niet te vaak en te kort op elkaar te komen en niet te lang op één perceel te blijven zoeken. Ook zoeken bij regenachtig en koel weer moet ontraden worden, omdat de eieren dan snel kunnen afkoelen. Een eenmaal gevonden nest kan het beste bij vervolfbezoeken ongemoeid gelaten worden, dit om verloren

gaan van het broedsel door de weidevogelbeschermer (of door een predator die op het tumult en de sporen afkomt) te voorkómen; 8 – 11% van de nesten mislukt als een direct gevolg van een bezoek aan een nest (Teunissen et al, 2008). Indien een nest vier keer wordt bezocht, zal 28 – 37% daarvan mislukken als een direct gevolg van deze bezoeken. Het zoeken naar nesten in ongemaaide percelen, zeker in de periode na 15 mei, is sterk af te raden. Het merendeel van de nesten van Kievit, Grutto en Tureluur is in de eerste helft van mei al uitgekomen en de kans om in percelen met hoog gras nesten aan te treffen is zeer klein. Vanwege verstoring van ouderparen met jongen en verhoogde predatie, is het beter om in die periode juist op pas gemaaide percelen naar nesten te zoeken. Scholekster en Kievit beginnen juist daar vaak aan een tweede legsel. Bovendien moet bedacht worden dat kraaiachtigen inmiddels geleerd hebben dat er bij neststokken wat te halen valt, terwijl grondroofdieren graag gebruik maken van zichtbare sporen en reuksporen in het land. Houdt tussen de stokken en nest een minimale afstand van vijf meter aan. Zie voor het onderwerp 'Weidevogels en predatie' ook Noordervliet et al. (1999).

Recent onderzoek aan de Grutto heeft laten zien dat gebieden met een minimale dichtheid van 15 paar per 100 ha de aantallen alleen maar kunnen vasthouden als (a) de openheid van het landschap (hoeveelheid meters vrij zicht) minimaal 600 meter bedraagt, (b) de drooglegging (winterpeil onder maaiveld) in veengebieden maximaal 25 cm, in klei-op-veengebieden 35 cm en in kleigebieden 50 cm bedraagt, (c) het kruidenrijke gras in die gebieden niet voor 15 juni wordt gemaaid en (d) de afstand tot snelwegen minimaal 300 meter bedraagt (Teunissen et al 2012). Als vuistregel lijkt een broedgebied van minimaal 100 ha een goede maat. Als daar een openheid van het landschap van minimaal 600 meter bij wordt opgeteld, betekent dit dat een gebied van minimaal 450 ha nodig is.

- Nestzoeken kan beter ook achterwege worden gelaten in de avonduren ('s-nachts gaan er predatoren op pad, die makkelijk sporen kunnen vinden (incl. huiskatten); ook is het raadzaam op de aanwezigheid van groepen meeuwen en kraaien te letten; is zo'n groep aanwezig, dan moet het zoeken worden uitgesteld.
- Landelijk blijkt predatie een belangrijke verliesoorzaak van weidevogellegfels te zijn. Vooral de noordoostelijke provincies hebben daar veel van te leiden. Zeeland en Zuid-Holland liggen onder het landelijk gemiddelde van predatie. Niet uit het oog mag worden verloren dat predatie een natuurlijk proces is; elk dier moet eten om te leven. Wat dat betreft verschilt een Merel, die een regenworm uit de grond trekt, of een Kerkuil die een muis vangt, niet van een Zilvermeeuw die er met een jonge Grutto vandoor gaat. Om de predatiedruk te verkleinen is het belangrijk goed te kijken naar de structuur van een landschap. Als er her en der boomgroepen en/of hekpalen staan, zijn dat prima uitvalsbases voor een predator. Anders gezegd; een goed weidevogelgebied moet openheid uitstralen!
- Om de neergaande trend in het aantal weidevogels te keren is het wenselijk om ook te kijken naar andere pakketten in de subsidieregelingen, zoals uitgesteld maaibeheer en plas-dras.
- In de inleiding van dit rapport worden al enkele woorden gewijd aan het nieuwe subsidiestelsel dat vanaf 2016 geldend zal zijn. Het gaat dan om zogenaamde collectiviteiten, waarin Agrarische Natuurverenigingen een belangrijke en coördinerende rol gaan spelen. In het werkterrein van de ANV leent met name de Papenwegse en Zuidwijkse Polder zich als een goede basis om met succes, en in overleg met betrokkenen, een kerngebied te worden, wellicht met een uitloper naar de Oranjepolder en de Duivenvoordse-Veenzijdse polder. Het lijkt daarbij nuttig om samen te werken met het Staatsbosbeheer. Tevens is, om het kerngebied groter te maken, uitbreiding naar de Raaphorstpolder het overwegen waard, maar dan dient wel onderzocht te worden waardoor de huidige afname in de weidevogelstand wordt veroorzaakt en hoe verbetering behaald kan worden.
- De boeren en weidevogeltellers en –wachters hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat nesten en jongen zo goed mogelijk beschermd worden. Dat houdt o.a. in dat weidevogelwachters ingelicht moeten worden als er agrarische werkzaamheden verricht (gaan) worden, maar ook als er in bepaalde percelen in de komende weken geen activiteiten plaatsvinden. Het is dan ook van groot belang dat óók de agrariërs aanwezig zijn op de startavond van de weidevogelwacht, zodat iedere betrokkene goed op de hoogte is van de afspraken. En.....in het veld is een mobieltje een onmisbaar instrument.

Overige waarnemingen

Naast de vastgestelde soorten werden tijdens de BMP-tellingen in het werkterrein de volgende soorten waargenomen:

Fuut, Aalscholver, Blauwe Reiger, Grote Zilverreiger, Roerdomp, Ooievaar, Lepelaar, Wilde Eend, Smient (paar aanwezig tot 28 mei, maar geen broedindicatie), Tafeleend, Grauwe Gans, Kolgans, Toendrarietgans, Brandgans, Canadese Gans, Nijlgans, Buizerd, Sperwer, Havik, Rode Wouw, Bruine Kiekendief, Blauwe Kiekendief, Slechtvalk, Torenavalk, Waterhoen, Meerkoet, Goudplevier, Watersnip, Bokje, Regenwulp, Witgatje, Bosruiter, Oeverloper, Groenpootruiter, Kempmaan, Grote Mantelmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Zilvermeeuw, Stormmeeuw, Kokmeeuw, Holenduif, Houtduif, Turkse Tortel, Koekoek, Gierzwaluw, IJsvogel, Grote Bonte Specht, Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Huiszwaluw, Graspieper, Witte Kwikstaart, Grote Gele Kwikstaart, Gele Kwikstaart, Winterkoning, Heggenmus, Kramsvogel, Zanglijster, Koperwiek, Merel, Tapuit, Paapje, Witgesterde Blauwborst (territorium in het moerasje zuid van De Stevenshof), Roodborst, Kleine Karekiet, Bosrietzanger, Rietzanger (territorium in het moerasje zuid van De Stevenshof), Grasmus, Koolmees, Pimpelmees, Rietgors, Groenling, Putter, Sijs, Kneu, Vink, Huismus, Spreeuw, Raaf, Zwarte Kraai, Kauw, Ekster en Gaai.

Dankwoord

Tot slot gaat mijn dank uit naar ANV Santvoorde, stichting Twickel, stichting Horst & Voorde en de overige eigenaren en pachters voor toestemming om het gebied te inventariseren en naar Wim ter Keurs en Jack Noordhuizen voor het becommentariëren van een eerdere versie van dit rapport. Renee en Aad Zonneveld ben ik erkentelijk voor het verstrekken van koffie als ik na een intensieve telling aanklopte. En tot slot Aletta de Ruiter voor het nalopen van de lay-out.

Adri Remeeus

Referenties

Boele, A et al. 2013. Broedvogels in Nederland in 2011. Sovon-rapport 2013-01

Dijk A.J. van, 2004. *Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken)*, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Gerritsen, J.G.. 2011. Tellingen van jonge Grutto's in de periode 2006 – 2010, een bruikbare methode voor het meten van broedsucces? *Limosa* 84 (2011): 15 – 20.

Gertenaar E. 1998. *Een inventarisatie van weidevogels in de Papenwegse & Zuidwijkse Polder*, Milieubiologie R.U. Leiden, Leiden.

Kentie, R et al 2013. Intensified Agricultural use of grassland reduces growth and survival of precocial shorebirds chick., *Journal of Applied Ecology*, 2013.

Leeuwen M. van, 2002. *Ontwikkeling in de weidevogelstand tussen Den Haag en Leiden*, Milieubiologie R.U. Leiden, Leiden.

Noordervliet, Marcel, Wim ter Keurs en Jolanda Postema (1999). *Weidevogels en predatie. Nieuwsbrief Agrarische Natuurvereniging Santvoorde*, mei 1999.

Noordhuizen J. 2006. *Weidevogels in de Papenwegse & Zuidwijkse Polder, BMP-inventarisatie 2005*. Intern rapport.

Noordhuizen J. 2007. *Weidevogels in de Papenwegse & Zuidwijkse Polder, BMP-inventarisatie 2006*. Intern rapport.

Noordhuizen J. 2009. *Weidevogels in de Papenwegse & Zuidwijkse Polder, BMP-inventarisatie 2009*. Intern rapport.

Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, 2013. Rapport "Onbeperkt houdbaar", naar een robuust natuurbeleid.

SOVON-informatie 2005/13. *Weidevogelindexen 1990-2004*, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Teunissen W.A. & Willems, F. 2004. *Bescherming van Weidevogels*. SOVON Onderzoeksrapport 04/06. SOVON, Beek-Ubbergen.

Teunissen W.A. & Wymenga E. 2007. *Weidevogels in de SAN-gebieden in West-Nederland in 2006. Sovon-onderzoeksrapport 2007/01*. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. A&W-rapport 929. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.

Teunissen, W.A. et al. 2012. Op naar kerngebieden voor weidevogels in Nederland. Werkdocument met randvoorwaarden en handreiking. Alterra-rapport 2344, Wageningen-UR. Nijmegen, SOVON-Vogelonderzoek Nederland, SOVON-rapport 2012/21, Altenburg & Wymenga, Feanwalden, A&W-rapport 1799.

Teunissen, A \$ A, van Paassen. 2013. SOVON Weidevogelbalans 2013

Website ANV Santvoorde: www.anv-santvoorde.nl

Website Nederland-Gruttoland: www.grutto.nl

Website waarneming.nl: www.waarneming.nl

Bijlage I

Overzicht van het aantal hectare per pakketcode in het werkgebied van ANV Santvoorde, zoals in ieder geval geldend in 2010.

Pakketcode	Omschrijving	Oppervlakte (ha.)
0013	Toeslag ruige mest	1,42
1901	Nestbescherming	155,12
1902	Nestbescherming + subsidie landbouw met natuurlijke handicap	216,54
1903	Weidevogelgrasland met rustperiode van 1 april tot 23 mei	40,32
1904	Weidevogelgrasland met rustperiode van 1 april tot 1 juni	13,79
1905	Weidevogelgrasland met rustperiode van 1 april tot 8 juni	6,88
1906	Weidevogelgrasland met rustperiode van 1 april tot 15 juni	7,61
1907	Weidevogelgrasland met rustperiode van 1 april tot 22 juni	20,00
1910	Vluchtheuvels 22 mei	0,63
1913	Bonte weiderand	3,97
3011	Ontwikkeling kruidenrijk grasland	1,80
3041	Bonte hooiweide	3,39
3071	Bonte weiderand	0,35
Totaal		471,82

Bijlage 2

Dichtheid (broedparen/100 ha) per soort en per beheerspakket in de gebieden van Natuurlijk

	Algemeen	Belangrijk	Soortenrijk	Zeer soortenrijk	Totaal	ANV Santvoorde
Beheerspakket	18	19	20	21		19
Krakeend	1,19	1,66	3,65	10,09	2,67	13,7
Zomertaling	0,19	0,17	0,08	0,36	0,19	0,1
Wintertaling	0,01	0,00	0,03	0,08	0,02	0,2
Slobeend	1,67	0,97	2,58	3,24	1,82	0,9
Kuifeend	1,22	1,67	1,67	2,02	1,47	6,1
Bergeend	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	0,9
Knobbelzwaan	nvt	nvt	nvt	nvt	nvt	1,5
Scholekster	8,83	9,64	9,82	10,66	9,35	11,5
Kluut	0,00	0,06	0,04	0,00	0,02	0,00
Bontbekplevier	0,00	0,04	0,00	0,00	0,01	0,00
Kievit	23,54	30,67	32,60	41,86	28,45	25,9
Watersnip	0,01	0,00	0,01	0,14	0,02	0,00
Grutto	12,60	12,37	18,55	27,65	15,10	9,8
Wulp	0,02	0,00	0,00	0,00	0,01	0,6
Tureluur	4,64	5,84	9,93	11,78	6,41	7,2
Visdief	0,05	0,04	0,34	0,29	0,11	0,2
Zwarte Stern	0,29	0,01	0,12	0,00	0,17	0,00
Veldleeuwerik	2,06	0,96	1,01	1,99	1,68	0,00
Graspieper	1,33	1,26	0,86	1,12	1,23	0,00
Gele Kwikstaart	2,04	2,23	0,45	0,47	1,70	0,00
Totaal	59,68	67,59	81,76	111,75	70,44	68,6

Platteland West (2006) in vergelijking met de dichtheid in het onderzoeksgebied ANV Santvoorde in

Bijlage 3

KNMI-weeroverzichten voor de periode maart – juni 2013.

Maart 2013: Winter

Enkele zachte dagen in het begin van maart leken het begin van een vroege lente in te luiden. Hoe anders werd het. Door een zeer sterk polair hogedrukgebied drong vanaf 8 maart koude winterlucht diep Europa in om zich tot en met 7 april staande te houden. Kortom, maart 2013 was een wintermaand en veel trekvogels (ook zangvogels) bleven in ZW-Europa wachten op betere tijden. Behalve de kou was ook de droogte een kenmerk van deze maand.

April 2013: Zeer zonnig, droog en koud

April 2013 was de vierde maand in successie, die te koud was. Mede door de aanhoudende droogte kregen de weidevogels (en de zangvogels) het steeds moeilijker, omdat de insectenwereld en het insectenleven niet geactiveerd werden.

Mei 2013: Zeer koel, somber en veel neerslag

Mei 2013 ging door waar april ophield. Het bleef aanhoudend te koud. Maar waar in april nog de zon regelmatig scheen, liet deze in de maand mei vaak verstek gaan. Passerende storingen zorgden wel voor veel neerslag. Pas rond 27 mei vielen er enkele zonnige en warme dagen. Kortom, het voorjaar van 2013 kan als volgt worden omschreven: "het waren twee fantastische dagen".

Juni 2013: Koel, somber en vrij droog.

Na het koudste voorjaar sinds 1962 zette juni 2013 deze lijn door. De maand werd gekenmerkt door een gebrek aan zonneschijn (met name rond de langste dag) en over het algemeen koel weer. Soms werd een warme dag genoteerd, maar dat werd dan genadeloos afgestraft door fikse buien, vooral in het binnenland.

Als algemene opmerking kan genoteerd worden dat het te koude zeewater gedurende het gehele voorjaar de temperaturen vooral aan de kust erg drukte. Soms bedroegen de temperatuurverschillen tussen de kust en het oosten van het land meer dan 10 graden.